

Vibeke Kennair Ottesen

Drap i nære relasjoner

Er det ondskap når menn og kvinner dreper sine partnere eller tidligere partnere? Evolusjonsbiologi kan ikke fortelle oss hva ondskap er, men som et rammeverk for en funksjonell analyse kan den gi oss en dypere forståelse av handlinger vi vurderer som onde. Denne artikkelen er ment å gi et lite innblikk i hvordan en evolusjonær tilnærming kan hjelpe oss til å forstå funksjonen til drap i nære relasjoner.

Å kalle drap i nære relasjoner ondskap er en verdivurdering som kan komme i veien for en realistisk forståelse av hva denne typen handlinger egentlig er. En evolusjonær tilnærming til å forstå menneskers atferd ser på hvilken funksjon den gitte atferden kan ha hatt for individets overlevelse og reproduktive suksess i vår arts historie. I et slikt perspektiv kan man tenke seg at evnen til å begå drap i visse situasjoner har vært, og kanskje fortsatt er, gunstig for utøveren overlevelse og reproduktive suksess. Den er derfor en tilbøyelighet som har fått en plass i vår fellesmenneskelige utforming. Evolusjonsbiologien kan ikke fortelle oss nøyaktig hvem som vil bli offer for eller

utøver av drap i nære relasjoner, men den kan si noe om i hvilke situasjoner det er en større risiko for at et slikt drap kan begås.

La meg innledningsvis presisere at dette ikke er et forsvar for drap – å si hva som er, er ikke det samme som å si hva som *bør* være. Det er en naturalistisk feilslutning å tro at det som er naturlig også er godt eller ønskelig. Samtidig kan ikke evolusjonsbiologien brukes til å argumentere for at handlinger er onde. I et evolusjonsbiologisk perspektiv er våre handlinger kun ansett som enten funksjonelle eller ikke for reproduktiv suksess. Selv om vår art gjennom evolusjon har utviklet

evnen til å gjøre verdivurderinger, er evolusjon i seg selv en moralsk nøytral prosess. Evolusjonsbiologien verken støtter eller undergraver begrepet ondskap.

Evolusjonær resonnering i forståelsen av atferd

Mange tror kanskje at evolusjonsteori kan oppsummeres med utsagnet *survival of the fittest* og at dette betyr at evolusjonsprosessen kun dreier seg om å overleve. I evolusjonsteorien påpekes det imidlertid at det ikke er nok for individet å overleve. Dersom det skal være med på å forme utviklingen av sin art, må individets trekk videreføres til de kommende generasjoner.¹ Gjennom reproduksjon blir individets trekk – og da både fysiske og mentale trekk – videreført gjennom genetisk informasjon for både fysiske og mentale trekk. Mentale trekk er psykologiske mekanismer, som for eksempel følelser som motiverer til forskjellige typer atferd. I kampen om reproduktiv suksess er det et spørsmål om hvem som klarer å fostre sine barn til reproduktiv alder, og selve overlevelsen er derfor bare deler av det som skal til. Det er mange flere adaptive problemer våre forfedre og formødre har vært stilt overfor i vår arts historie, men å fostre egne barn til reproduktiv alder er det problemet som er mest relevant for temaet i denne artikkelen. Det kan nemlig være at nødvendigheten av å fostre egne barn for å oppnå reproduktiv suksess har formet menns og kvinners tendens til å drepe i nære relasjoner.

Naturlig seleksjon er prosessen hvor miljøet «luker i bedet» av trekk i en art. Trekk blir luket bort dersom de undergraver individets evne til å overleve eller produsere i det gitte miljøet, mens de trekkene som er hjelpelike, spres for hver generasjon de er med på å skape. Seksuell seleksjon er en form for seleksjon som gir både fysiske og atferdsmessige kjønnsforskjeller i en art. De to kjønnene har forskjellige roller i reproduksjonen, og seksuell seleksjon ivaretar de trekkene som er hjelpelike i forhold til den rollen de respektive kjønnene har i artens reproduksjon. Ofte kan seksuelt selekterte trekk se ut til å svekke overlevelse, men dersom de viser seg å fremme reproduktiv suksess blir de ført videre til neste generasjon og spres i arten. Det kan være at tilbøyeligheten til drap i nære relasjoner er et slikt seksuelt selektert trekk hos menn.

Individets trekk danner grunnlaget for det som kalles strategier. Strategier er måten individet løser de adaptive problemene på i forhold til overlevelse og reproduktiv suksess.² Strategiene varierer mellom kjønnene, men kan også variere mellom individene i en art. Strategier er ikke en deterministisk realisering av gener. Selv om individet er predisponert for visse strategier fremfor andre, er det likevel et produkt av både gener og miljø. Det er miljøet som skruer realiseringen av individets gener av eller på. Det er hevdet at dette sikrer en fleksibilitet i individets evne til å tilpasse seg sitt gitte miljø. De genene som er best tilpasset miljøet vil nemlig skrus på av miljøet og skape en strategi som passer akkurat der. Denne artikkelen vil senere se på muligheten for at menn som dreper i nære relasjoner har denne tilbøyeligheten som en del av en strategi for reproduktiv suksess. Det er svært viktig å understreke at det enkelte individ ikke er seg bevisst sine strategier og den evolusjonære bakgrunnen for dem. Det er genene som ligger til grunn for de psykologiske mekanismene som selekteres, og ikke en bevissthet om reproduktiv suksess. Det er også viktig å påpeke at evolusjon er en moralsk nøytral prosess. De trekk som øker potensialet for det enkelte individs overlevelse og reproduktive suksess i et gitt miljø, videreføres til neste generasjon. Det er ikke noe i denne prosessen som verken luker ut eller favoriserer trekk ut i fra moralske vurderinger.

Dersom miljøet holder seg stabilt over flere generasjoner, vil arten ha anledning til å bli bedre og bedre tilpasset dette miljøet for hver generasjon. Artens trekk vil da «fryses» inntil miljøet forandrer seg og stiller andre krav, eller det dukker opp nye trekk som fungerer bedre enn de som har forekommet i arten frem til da. Det er på bakgrunn av dette at evolusjonspsykologer har foreslått at vår arts mentale evner og atferdsmessige tendenser i all hovedsak ble selektert i en periode de kaller Environment of Evolutionary Adaptedness (EEA), eller miljø for tilpasning på norsk.³ Denne perioden skal ha vart fra 1,8 millioner år siden og frem til for 10 000 år siden. Vårt levesett i denne perioden var jeger- og sankersamfunn. Evolusjonspsykologer vektlegger at hele 99 % av vår arts historie ble tilbrakt i slike samfunn og at dette miljøet dermed har hatt en større anledning til å selektere vår arts mentale og atferdsmessige trekk enn andre tidsepoker.

Med utgangspunkt i de evolusjonsbiologiske prinsippene for seleksjon kan man resonnerer seg til hvilke trekk som kan være selektert hos menn og kvinner i et slikt miljø for tilpasning, og som kan være relevante for å forstå det universelle mønsteret for drap i nære relasjoner.

I vår art går kvinnen gravid i ni måneder og kan amme i opptil fire år i noen jeger- og sankersamfunn.⁴ På grunn av sin direkte, fysiske tilknytning, er kvinnen den viktigste forsørgeren til barnet de første leveårene. I en studie blant acheindianere i det østlige Paraguay ble det funnet en barnedødelighet på 100 % når moren døde i løpet av barnets første leveår.⁵ På grunn av barnets fysiske avhengighet av moren kan man tenke seg at de viktigste trekk for å sikre reproduktiv suksess blant våre formødre, var trekk som sikret deres evne til å holde seg i live.⁶ Et mulig eksempel er en tendens til å oppfatte visse situasjoner som farlige og unngå slike situasjoner. Krysskulturelt er det funnet at kvinner i jeger- og sankersamfunn unngår både jakt og krigføring,⁷ og at de kvinnene som ammer er mindre involvert i sinking enn de kvinnene som ikke ammer.⁸ Universelt er det også påfallende at kvinner er mindre involvert i fysisk risikabel kriminalitet som ran og drap.⁹ Da vi tilhører en art hvor kjøtt er sentralt i kostholdet, og kvinner i jeger- og sankersamfunn unngår farlige situasjoner som jakt, var våre formødre trolig avhengige av hjelp fra mannen for å forsørge barnet sitt med kjøtt.¹⁰ De kunne også trenge den beskyttelse en mannlig partner kunne tilby henne og barnet mot fysiske farer som angrep fra andre mennesker og rovdyr.¹¹ Våre forfedre, som i utgangspunktet ikke var fysisk bundet til barnet ved unnfangelen, var på sin side avhengige av tilgang på kvinnen og hennes bidrag som forelder for sin reproduktive suksess.¹² Menn og kvinner kan altså ha vært gjensidig avhengige av hverandre for å fostre sine barn. Alt er vel så langt; her kommer haken: Våre formødre kunne alltid være sikre på at barnet de bar på og fostret var deres, men våre forfedre kunne ikke være like sikre på sitt farskap. Noen av de viktigste trekkene for å sikre reproduktiv suksess for våre forfedre, var nok trekk som sørget for at de bidro til å forsørge sine egne barn og ikke andre menns barn.¹³ Dette kunne være trekk som hjalp ham til å holde på partneren sin, slik at hun ikke forlot ham til fordel for en annen mann, og trekk som hjalp ham å forhindre at hun var utro. Utroskap ville jo

resultere i at han la ressurser i en annen manns barn. De menn som har overkommet disse problemene, har vunnet i konkurransen om reproduktiv suksess. De har dermed hatt anledning til å spre sine trekk til neste generasjon, inkludert de trekk som hjalp dem til å holde på partneren og forhindre utroskap. Det er foreslått at de seksuelt selekterte trekkene hos menn ofte er trekk knyttet til kurtise, slik som å oppvarte kvinnen. Det er også foreslått at menn har fått selektert tendensen til å oppleve sjalusi i en helt annen grad enn kvinner. Denne følelsen er en psykologisk mekanisme som motiverer mannen til å være på vakt i forhold til seksuell utroskap, og som kan føre til drap i nære relasjoner.¹⁴

Funksjonen til drap i nære relasjoner

En evolusjonær tilnærming til å forstå vår natur retter fokuset på hvorfor vi handler, føler og tenker som vi gjør. Det søkes etter hvilken funksjon handlingen, følelsen eller tanken kan ha hatt i forhold til å øke sannsynligheten for individets overlevelse eller reproduktive suksess i vår arts historie.¹⁵ Evolusjonspsykologene Martin Daly og Margo Wilson var de første til å teste evolusjonsinspirerte hypoteser om funksjonen til drap opp mot drapsstatistikken i flere kulturer. Denne type forskning har gitt et mer nyansert bilde av mønsteret i drapsstatistikken, og en ny innsikt i hvilken funksjon drap kan ha ut fra utøverens kjønn, alder, forholdet til offeret og offerets alder. Da er spørsmålet – hvilken funksjon kan evnen til å begå drap i nære relasjoner ha hatt for overlevelse og reproduksjon?

Menn og kvinner er funnet å slå, sparke, bruke skjellsord og mer mot partnerne sine i like stor grad.¹⁶ Når det kommer til drap i nære relasjoner, finner man imidlertid at menn dominerer som utøvere.¹⁷ Som nevnt tidligere ville kvinner som holdt seg unna farlige situasjoner i vårt miljø for tilpasning, trolig ha blitt selektert fremfor kvinner som satte sine liv i fare. Samtidig kunne en kvinnes evne til å forsvare seg selv mot en trussel være viktig både for hennes egen og hennes barns overlevelse. Ved å forsøke å drepe kan utøverens overlevelse bli truet når offeret vil forsvare seg. Det hele kan ende med at utøveren selv blir skadet eller drept. For en kvinne vil det derfor være verdt å forsøke å begå et drap bare for

å beskytte seg selv eller barnet sitt. Det viser seg at når kvinner dreper sine partnere eller tidligere partnere, er det i selvforsvar, etter år med misbruk av henne selv og/eller barnet hennes.¹⁸ Deres drap på partneren har altså en funksjon i forhold til overlevelse. Hvorfor skulle så noen menn sette livet til sin partner, eller tidligere partner, i så stor fare at hun dreper i selvforsvar? Og hvorfor går noen menn til det skritt å drepe sine partnere og tidligere partnere? Når mannen dreper sin partner truer han sin egen reproduktive suksess i og med at kvinnen han dreper tross alt kunne bli, eller allerede er, mor til hans barn. Bør ikke mannen da sørge for å holde kvinnen i live? Sjalusien som i moderat grad kunne ha holdt kvinnen i forholdet, har i sin ekstreme form ført til at han har mistet henne.

Evolusjonpsykologen David M. Buss påpeker at menn dreper sine partnere og tidligere partnere i situasjoner hvor hun har vært, eller han mistenker at hun har vært, utro.¹⁹ Dersom kvinnen har vært utro, vil det reproduktivt sett ikke være fordelaktig for mannen å prøve å holde på henne som partner, da hun kan være svanger med en annen manns barn, og han kan stå i fare for å legge sine ressurser i et barn han ikke er far til. Videre dreper en mann sin partner når hun har forlatt ham, eller har tenkt å forlate ham.²⁰ Når kvinnen forlater sin partner, kan andre menn få tilgang til henne som en ressurs for deres reproduktive suksess. Når menn dreper sin partner eller tidligere partner er det altså i situasjoner hvor han opplever det som om han allerede har mistet henne som ressurs for sin reproduktive suksess, og kan sørge for at alle potensielle konkurrenter også mister henne.

I et evolusjonært perspektiv kan drap i nære relasjoner altså forstås som et reproduktivt forsvar for begge kjønn. Men hvorfor dominerer menn som utøvere av drap i nære relasjoner – er det fordi de har et større behov for å kontrollere sin partner for å forsvare sin reproduktive suksess, eller er det et utslag av at menn rett og slett er mer voldelige enn kvinner generelt? En enkelt studie kan ikke alene gi et endelig svar, men det er flere studier som sannsynliggjør den første hypotesen: at menn føler et sterkere behov for å kontrollere sine partnere.

Analysen av alderen til offer og utøver av drap i nære relasjoner undergraver hypotesen om at menn dominerer som utøvere på grunn av at menn generelt er mer voldelige enn kvinner. Det viser seg nemlig at kvinnens alder i

sterkere grad kan forutsi om hun kan bli et offer for drap enn mannens alder.²¹ Yngre kvinner, og da spesielt de under 25 år, er oftere offer for drap i nære relasjoner enn eldre kvinner. Dette til tross for at alderen til menn ellers er sterkt assosiert med deres vold generelt. Krysskulturelt er menn i begynnelsen av 20-årene funnet å være hyppigere involvert i voldelige handlinger enn både eldre og yngre menn, men denne sammenhengen finner man ikke for drap i nære relasjoner.²²

Man kunne kanskje tro at det ville være de eldre, ufruktbare kvinnene som sto i størst fare for å miste livet i nære relasjoner. De har jo mannen råd til å miste, reproduktivt sett. I stedet er det altså yngre kvinner som oftest blir drept av sine partnere og tidligere partnere, mer eller mindre uavhengig av mannens alder. Et forslag er at det er fordi yngre kvinner har flere år med potensiell reproduksjon foran seg at de er i størst fare for utslag av mannens kontrollbehov.²³ De yngre kvinnene er de mest verdifulle for mannen i reproduktiv sammenheng, og er dermed verdt å forsøke å kontrollere.

At det er yngre kvinner som oftest blir mest utsatt for mannens kontroll finner man i studier av politirapporter av vold i hjemmet, og også i studier av mindre voldelige måter å kontrollere partnere på. I en selvrapporteringsundersøkelse ble det funnet en påviselig forskjell mellom kjønnene i forhold til hvilke metoder de brukte for å forhindre at partneren var utro, og under hvilke forhold de prøvde å løse dette adaptive problemet.²⁴ Menn oppga å ha brukt metoder som å vise frem materielle ressurser og gi partnerne gaver, be om unnskyldning til partnerne, komme med trusler mot andre menn, og ikke ta partnerne med seg til steder hvor det kunne være andre menn. Det ble også funnet at jo større sannsynlighet mannen trodde det var for at partneren ville være utro i løpet av det kommende året, jo mer ville han aktivt prøve å holde på henne med nevnte metoder. Kvinnene oppga å bruke utseendet og å komme med verbale signal til andre kvinner om eierskap av sine partnere. Menn oppga å ha forsøkt å kontrollere sine partnere i større grad når partnerne var unge. Kvinnens unge alder var igjen mer utslagsgivende enn mannens alder i så måte. På samme måte som drapsstatistikken, vitner denne undersøkelsen om at menn sannsynligvis har en psykologisk mekanisme som er vår for kvinnens alder (som signaliserer hennes

reproduktive verdi). Mekanismen er sannsynligvis også vår for situasjoner hvor mannen må være aktiv for å holde på partneren og forhindre utroskap.

Potensielle forskjeller i sjalusi hos menn og kvinner har inspirert forskning hos flere evolusjonspyskologer. D. M. Buss og kolleger har gjennomført en undersøkelse i flere kulturer, både vestlige og ikke-vestlige, hvor de ba menn og kvinner forestille seg at partneren enten var seksuelt eller følelsesmessig involvert med en annen.²⁵ Respondentene skulle ikke bare fylle ut et spørreskjema angående hvordan de opplevde tanken. Deres fysiske respons (svette, puls og ansiktsuttrykk) ble også målt mens de tenkte på de forskjellige scenariene. Både svarene på skjemaene og målingene av fysiske reaksjoner viste at menn ble påviselig mer opprørt over tanken på at deres partner var seksuelt utro med en annen enn at partneren var emosjonelt utro. De var også påviselig mer opprørt over tanken på at deres partnere var seksuelt utro enn det kvinner ble. Dette kan tolkes som et utslag av mannens reproduktive behov for å sikre at han kun legger ressurser i sine egne barn, og ikke andre menns barn. Det betyr ikke at kvinnene ikke ble opprørt av tanken på at partneren var seksuelt utro, men de ble ikke like opprørt som det mennene ble. Forskjellen i sjalusi mellom kjønnene kan også ses i at menn oftere enn kvinner ønsker skilsmisse på grunn av partnerens seksuelle utroskap.²⁶

I en internasjonal studie Buss foretok sammen med kollegaer om fantasier om drap, fant de at fantasier om drap i nære relasjoner krysskulturelt følger de samme klare mønstrene slike drap har i statistikken.²⁷ Menn fantaserte om å drepe sine partnere eller tidligere partnere på grunn av faktisk eller mistenkt utroskap, mens kvinner fantaserte om å drepe menn for å beskytte seg selv. Forskerne fant også at slike fantasier krysskulturelt forekommer svært ofte. Buss hevder at tilbøyeligheten til slike fantasier er en del av vår natur, og at neste skritt til handling kan forventes når det kan fremme utøverens reproduktive suksess. Men drap forekommer sjelden. Det er bare noen få som krysser grensen fra fantasi til handling. Dersom tendensen til å begå drap i nære relasjoner virkelig er et adaptivt trekk med en egen funksjon, hvorfor forekommer slike drap så sjeldent? Er det, som Buss foreslår, bare et spørsmål om de rette betingelsene i situasjonen, eller kan det være at det er noe spesielt med de som krysser

grensen fra fantasi til handling? Dersom det er noe spesielt med de mennene som begår drap i nære relasjoner, kan vi da si at tendensen til slike drap likevel en del av vår fellesmenneskelige natur? Den følgende diskusjonen vil fokusere på tendensen til drap i nære relasjoner hos menn. Det er ingen tvil om at kvinners tilbøyelighet til å begå drap i selvforsvar er funksjonelt for deres overlevelse. Det er derimot tvil om mannens tilbøyelighet til å drepe sine partnere eller tidligere partnere er en tilpasning, et produkt av evolusjon.

Produkt eller biprodukt?

Å studere moderne menneskers atferdstendenser i lys av evolusjonsbiologi bør oppfattes som et paradigme. Innenfor dette paradigmet fremlegges det alternative hypoteser av forskjellige teoretikere og forskere i forsøk på å finne frem til menneskets natur. Dette er ikke et tegn på manglende vitenskapelig grunnlag for hypotesene, eller fabrikkering av «akkurat-slik-hendte-det»-historier (etter Rudyard Kiplings barnehistorier). Det er heller snakk om en selvkorrigerende prosess når forskjellige hypoteser blir fremlagt og testet opp mot data. Selv om hypoteser grunnet i evolusjonsbiologiske prinsipper ikke nødvendigvis kan bevises, kan de sannsynliggjøres.²⁸

To hypoteser som evolusjonspyskologer diskuterer, er om mannens tendens til å begå drap i nære relasjoner er et produkt eller et biprodukt av vår arts evolusjon. Har det å drepe en partner, eller tidligere partner, økt mannens reproduktive suksess? I så fall dreier det seg om en tilpasning, da tilbøyeligheten i seg selv har en nyttefunksjon. Eller er det slik at sjalusi som en psykologisk mekanisme har økt mannens reproduktive suksess, men at ekstrem sjalusi av og til kan føre til drap? Den siste hypotesen vil bety at drap ikke er en tilpasning, men et biprodukt av en tilpasning.

Daly og Wilson mener at det ikke er selve tilbøyeligheten til å begå drap som er et produkt av evolusjon.²⁹ I stedet foreslår de at sjalusi som en psykologisk mekanisme, er en tilpasning, mens drap i nære relasjoner er en konsekvens, et biprodukt av denne mekanismen. Det antas at sjalusi kunne øke individets relative reproduktiv suksess ved å utløse/motivere atferd som det å holde på en partner eller å avskrekke konkurrenter. Dette kan være forskjellige

handlinger som fra å oppvarte og kurtisere partneren til å true og slå enten partneren eller potensielle konkurrenter. Daly og Wilson foreslår at når menn begår drap i nære relasjoner, er det en ekstrem konsekvens av sjalusi hos mannen, og videre at drap trolig ikke er adaptivt. Tvert imot kan det være patologisk, da det ikke nødvendigvis ivaretar individets interesser i forhold til overlevelse og reproduktive suksess. I vår arts miljø for tilpasning, før vi fikk en overordnet stat som beskriver og opprettholder loven, kunne nok utøveren også regne med at familien til offeret ville ønske blodhevn.³⁰ Dessuten mister jo mannen den kvinnen som kunne ha vært en ressurs for ham, reproduktivt sett.

Buss hevder likevel at menns tilbøyelighet til å begå drap i nære relasjoner er en tilpasning, et produkt av evolusjon.³¹ Han understreker at det ikke er snakk om et blindt «drapsinstinkt» som tvinger mannen til å drepe. Det er heller snakk om en tilbøyelighet som skrus på under omstendigheter som i vår arts historie gjorde at mannen tjente mer, reproduktivt sett, på å begå drapet enn å la være. Slike omstendigheter er, som nevnt tidligere, når han opplever det som sannsynlig at han ikke lenger har tilgang på kvinnen som en ressurs likevel, og han kan forhindre at andre menn får henne som en ressurs til deres reproduktive suksess. I forhold til trusselen om blodhevn finnes det studier som sannsynliggjør at menn er vare for en slik potensiell reaksjon fra kvinnens familie. Studier i for eksempel Spania og Mexico viser at kvinner som ikke bor i nærheten av sine slektninger har en større sannsynlighet for å bli drept av sine partnere.³²

Buss hevder altså at helt vanlige menn har en tilbøyelighet til å begå drap i nære relasjoner og at motivasjonen til å begå drap kun utløses under visse betingelser. Buss finner støtte i sin hypotese i studier som viser at de fleste menn bare dreper én gang.³³ Hypotesen støttes derimot ikke av studier som viser at når menn dreper sine partnere og tidligere partnere, har det som oftest vært en historie med voldelige utbrudd fra mannens side i hans forsøk på å kontrollere kvinnen.³⁴ Hypotesen støttes heller ikke av at menn som dreper i nære relasjoner gjerne også har vært voldelige i sine tidligere forhold til andre kvinner.³⁵ Buss mener også å finne støtte for sin hypotese i at personlighetstrekk som er korrelert med anti-sosial og kriminell atferd ikke er like sterkt assosiert med drap.³⁶

Andre studier har derimot funnet at menn som dreper sin kone når hun ønsker å forlate ham eller har forlatt ham, ofte har personlighetsforstyrrelser.³⁷ Er det da bare noe i situasjonen som utløser tendensen til å begå drap hos mannen, eller er det noe spesielt med disse mennene som dreper?

Menn som har drept i nære relasjoner er også funnet å være påviselig mer vare for å oppleve separasjonsangst enn andre menn.³⁸ Psykologen Donald G. Dutton hevder å finne traumer i disse mennenes tilknytning til foreldrene sine da de selv var barn. Studier har vist at selv om det er helt vanlig at barn fra 6-månedersalderen av blir opprørt over å separeres fra foreldrene i korte perioder, er det en stor forskjell på hvor opprørte de blir. Barnets reaksjon er funnet å være assosiert med hvor god tilknytning det er mellom foreldre og barn.³⁸ De barna som har utviklet en trygg tilknytning til sine foreldre, blir påviselig mindre opprørte i slike situasjoner enn barn som ikke har en trygg tilknytning til foreldrene. Dette er også perioden hvor den orbitofrontale cortexen utvikles, en del av hjernen som er med på å kontrollere aggressive impulser.³⁹ Når barn som har opplevd traumer i tilknytningen til sine foreldre står overfor trusselen om å bli forlatt av sin partner, kan situasjonen i følge Dutton utløse et nevrologisk nettverk som ble utviklet under stressende omstendigheter, og som gjør at de reagerer aggressivt.⁴⁰ Aggresjonen kan føre til drapet på en nær og kjær partner.⁴¹

Det er mulig at disse mennenes tilbøyelighet til å reagere sterkt på trusselen om å bli separert fra personer som er en viktig ressurs for reproduktiv suksess, er en strategi. Strategier er som tidligere nevnt måten hvorpå individet tilnærmer seg problemet med å oppnå reproduktiv suksess. De er ikke programmerte eller uunngåelige, men blir formet i løpet av individets utvikling gjennom respons fra miljøet. Selv om noen menns sjalusi oppfattes som sykelig eller ondskapsfull, betyr det ikke at det ikke kan ha vært, eller til og med fortsatt kan være, gunstig for reproduktiv suksess å være ekstra vår for separasjon i noen miljøer. Uansett hvilke strategier mannen bruker for å holde på sin partner, om det er kurtise eller vold, er det ikke snakk om bevisste valg med tanke på reproduktiv suksess.

Om vi nå vender tilbake til spørsmålet om menns tilbøyelighet til å begå drap i nære relasjoner, kan vi spørre:

Er tilbøyeligheten en forlengelse av den sjalusien som er blitt selektert hos menn, siden den sikrer at de er motivert til å holde på partneren og avskrekke konkurrenter, eller dreier det seg om en helt annen mekanisme som motiverer dem til å begå drap? Svaret må være at selv om tilbøyeligheten til å begå drap i utgangspunktet var et biprodukt, vil den i lengden kunne bli et produkt i sin egen rett gjennom seleksjonsprosessen, altså en tilpasning, dersom den er gunstig. Om det virkelig er gunstig for menn å begå drap i slike situasjoner er ikke faglig avklart.

Naturalistisk feilslutning og determinisme

Å kalle drap i nære relasjoner ondskap er en verdi-vurdering. Selv om slike handlinger oppleves som ondskapsfulle, står man i fare for at man ved å omtale dem som ondskapsfulle avfeier dem og hindrer en realistisk forståelse. Man er ikke nærmere en forståelse av handlingene gjennom slike merkelapper. Steven Pinker har oppsummert det slik:

The first step in understanding violence is to set aside our abhorrence of it long enough to examine why it can sometimes pay off in personal or evolutionary terms. [...] Morality, after all, did not enter the universe with the Big Bang and then pervade it like background radiation. It was discovered by our ancestors after billions of years of the morally indifferent process known as natural selection.⁴²

I denne artikkelen er det foreslått at drap i nære relasjoner kan være et produkt, eller et biprodukt, av vår arts

evolusjon. Dette betyr ikke at drap i nære relasjoner ikke er ondskapsfulle. Det er en naturalistisk feilslutning å tro at det som er naturlig også må vurderes som å være godt, eller ønskelig. Evolusjon er en moralsk nøytral prosess, men samtidig har vår art de kognitive evnene til å vurdere evolusjonens produkter moralsk. Vi kan ikke få svar fra evolusjonsbiologien på hva som er godt og hva som er ondt. Vi kan derimot bruke den til å forstå hvorfor vi har en tilbøyelighet til å begå handlinger vi vurderer som gode og onde.⁴³

Jeg vil også advare mot å tro at dersom noe er naturlig, er det ensbetydende med at det er determinert, at det er uunngåelig. Sosiologiske forklaringsvariabler på atferd, som for eksempel sosioøkonomiske forhold eller sivilstatus, anses ikke å være deterministiske for en gitt atferd. De anses å være en risikovariabel for atferden som sier noe om sannsynlighet. På samme måte bør heller ikke årsaksforhold grunnet i evolusjonsbiologi oppfattes som deterministiske. De bør også anses som risikovariabler.⁴⁴ Som nevnt i denne artikkelen er det alltid et samspill mellom individets biologi og miljø som skaper tilbøyeligheter. Motivasjonen til å begå drap ligger i situasjonen, i forholdet mellom utøver og offer. Det kan heller ikke nevnes for ofte at drap i nære relasjoner forekommer relativt sjeldent. Langt fra alle menn vil reagere på kvinnens sviktende interesse for ham med å bli voldelige, og bare noen ytterst få vil begå drap. I stedet legger noen menn ressurser i metoder som å kurtisere og oppvarte kvinnen, mens andre vil prøve lykken med en annen kvinne.

vibeke.kottesen@gmail.com

Noter

1 Evolusjonsbiologiske prinsipper blir her presentert slik de er forstått ut fra arbeidet til biologer som Maynard Smith, Majerus, Lewin og Stearns og Hoekstra.

2 Eksempler på hvordan evolusjonsbiologer bruker «strategier» til å forstå tilbøyeligheter i atferd er D.C. Rowe (1994) som ser på kriminalitet som en del av en strategi for reproduktiv suksess, og Belskey, Steinberg og Draper (1991) som ser den tidlige kjønnsmodningen hos jenter som vokser opp uten en far som en tilsvarende strategi.

3 Barkow, Cosmides og Tooby, 1992; Buss, 2004, s. 40.

4 Campbell, 1999; Daly og Wilson, 1988, s 40.

5 Campbell, 1999, s. 205.

6 Campbell, 1999; Campbell, et. al., 2001, s. 6481– 6497.

7 Buss, 2004, s. 280–310; Campbell, 1999; Daly og Wilson, 1988, s. 56.

8 Buss, 2004, s. 83; Hames, 1992.

9 Campbell, 1999; Campbell et. al., 2001, s. 6481–6497; Heidensohn, 2002; Wilson og Herrnstein, 1985.

10 Buss, 2004, s. 78–83.

11 Daly og Wilson, 1988, s. 52; Buss, 2004, s. 109–124.

12 Trivers, 1972.

13 Wilson og Daly, 1988, s. 42; 192; Buss, 2005, 85–91.

14 Daly og Wilson, 1988, s. 12.

15 Barkow, Cosmides, og Tooby, 1992.

16 Moffitt et.al., 2001; Archer, 2002, s. 313–351.

17 Daly og Wilson, 1988, s. 187–213; Buss, 2005.

18 Daly og Wilson, 1988, s. 199; Buss, 2005, s. 71; 113.

19 Daly og Wilson, 1988, s. 197; Buss, 2005, s. 71–101.

20 Daly og Wilson, 1988, s. 197; Buss, 2005, s. 71–101.

21 Daly og Wilson, 1988, s. 206; Buss, 2005, s. 95.

22 Daly og Wilson, 1988, s. 207; Buss, 2005, s. 93.

23 Daly og Wilson, 1988, s. 206; Buss, 2005, s. 95.

24 Buss og Shackelford, 1997, s. 346–361.

25 Buss, 2004, s. 326–330.

26 Daly og Wilson, 1988, s. 192

27 Buss, 2005.

28 Daly og Wislon, 1988, s. 13; Jones, 2001, s. 207–232.

29 Daly og Wilson, 1988, s. 12.

30 Daly og Wilson, 1988, s. 12.

31 Buss, 2005.

32 Figueredo, 1995, sitert i Buss, 2004; Figueredo, et.al. 2001, s. 295–328.

33 Buss, 2005, s. 22.

34 Dobash et.al., 2002.

35 Dobash et.al., 2002.

36 Buss, 2005, s. 23.

37 Dutton, 2002.

38 Dutton, 2002.

39 Dutton, 2002.

40 Dutton, 2002.

41 Menn som dreper sine partnere og tidligere partnere uttrykker ofte i intervjuer at de fortsatt elsker dem de har drept. Daly og Wilson, 1988, s. 201, Buss, 2005, s. 70.

42 Pinker, 2002, s. 318.

43 Daly og Wilson, 1988, s. 269: «Scientists have nothing prescriptive to say about morality and blameworthiness. But we can study them as phenomena».

44 Daly og Wilson, 1988, s. 8.

Litteratur

Archer (2002). «Sex differences in physically aggressive acts between heterosexual partners: A meta-analytic review». *Aggression and violent behavior* (7) 313 – 351.

Barkow, J. Cosmides, L. og Tooby, J. (red.) (1992). *The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture*. New York: Oxford University Press.

Belskey, J., Steinberg, L. og Draper, P. (1991). «Childhood experience, interpersonal development and reproductive strategy: An evolutionary theory of socialisation». *Child development* (62) 647–670.

Buss, D. M. (2004). *Evolutionary Psychology – The New Science of the Mind*. Boston: Allyn Bacon.

Buss, D. M. (2005). *The murderer next door*. New York: Penguin Press.

Buss, D. M. og Shackelford (1997). «From vigilance to violence: Mate retention tactics in married couples». *Journal of personality and social psychology* (72) 346–361.

Campbell, A. (1999). «Staying alive». *Behavioral and brain sciences* (22) 203 – 252.

Campbell, A., Muncer, S. og Bibel, D. (2001). «Women & Crime – An Evolutionary Approach». *Aggression & Violent Behaviour* 6481–6497.

Daly, M. og Wilson, M. (1988). *Homicide*. New York: Aldine de Gruyter.

Dobash, Dobash, Cavanagh og Lewis (2004). «Not an ordinary killer – just an ordinary guy». *Violence against women* (10) 577 – 605.

Dutton, D.G. (2002). «The neurobiology of abandonment homicide». *Aggression and violent behaviour* (7) 407 – 421.

Easton, Schipper og Shackelford (in press). «Why the adaptionist perspective must be considered: The example of morbid jealousy». *Behavioral and brain sciences*.

Figueredo, A.J. (1995). *Preliminary report: Family deterrence of domestic violence in pain*. Department of Psychology, University of Arizona.

Figueredo, A.J., Corral- Vedugo, V., Frias-Armenta, M., Bachar, K.J., White, J., McNeill, P.L., Kirsner, B.R., og Castell-Ruiz, I. del P. (2001). «Blood, solidarity, status and honor: The sexual balance of power and spousal abuse in Sonora, Mexico». *Evolution and human behavior* (22) 295 – 328.

Hames, R. (1992). «Time allocation». I Smith, E.A. og Winterhalder, B. (red.). *Evolutionary ecology and human behaviour*. New York: Aldine de Gruyter.

Jones, O.D. (2001). «Evolutionary Analysis in Law – Some objections Considered». *Brooklyn Law Review* 67:1.

Lewin, R. (1998). *Principles of Human Evolution*. Malden, Mass: Blackwell Science.

Majerus, M., Amos, W. & Hurst, G. (1996) *Evolution – the Four Billion Year War*. Harlow: Longman..

Maynard Smith, J. (2000). *Evolutionary Genetics* 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.

Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M. & Silva, P.A. (2001). «Sex differences in physical violence and sex similarities in partner abuse». I *Sex Differences in Anti-Social Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pinker, S. (2002). «Violence». I *The Blank Slate: The modern denial of human nature*. New York: Penguin Books.

Rowe, D.C. (1996). «An Adaptive Strategy Theory of Crime & Delinquency». In Hawkins, J.D. (Ed.) (1996) *Delinquency & Crime: Current Theories*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stearns, S.C. & Hoekstra, R.F. (2000). *Evolution*. Oxford: Oxford University Press.

Triver, R.L. (1972) «Parental investment and sexual selection». I B. Campbell (red.) *Sexual selection and the decent of man 1871 – 1971*. Chicago: Aldine.

Wilson, J.Q. og Herrnstein, R.J. (1985). «Gender». I *Crime and human nature*. New York: Free Press.